

КАЗИВАЊА И ЗАПИСИ САВРЕМЕНИКА О ДИПЛОМАТИЈИ КНЕЗА МИЛОША ЗА ВРЕМЕ ЊЕГОВЕ ПРВЕ ВЛАДЕ (1813–1839)

Сажетак: На основу разноврсне писане грађе, у раду се издвајају и коментаришу бројна „усмена“ казивања која на веома особен и живописан начин сведоче о знатној дипломатској и политичкој делатности кнеза Милоша Обреновића и то за време његове прве владе.

Кључне речи: Кнез Милош Обреновић, дипломатија, политика, казивања, приповедање, прича, анегдота, записи, историографија.

После пропасти Првог српског устанка, током 1813. године, освету Турака према Србима тргли су пораз Француске и руски војни успеси. Зато су Турци амнестирали Србе и почели да позивају на предају и оне устаничке прваке за које се знало да се скривају по шумама и планинама у земљи. Тада се, између осталих, предају Станоје Стаматовић Главаш и Милош Обреновић. Намах после амнестије, великог везира Хуршид-пашу наследио је Сулејман-паша Скопљак, међу Србима чувен по злу. Он је угушио Дробњачки устанак 1805, борио се 1809. код Новог Пазара, а 1813. је рањен у биткама око Засавице. Историчари бележе како се одликовао мржњом спрам Срба и тежњом за богатством. Међутим, Милош Обреновић се испрва вешто опходио са новим београдским везиром који га је најпре поставио за оборкнеза Рудничке нахије, а потом и оборкнезом Крагујевачке и Пожешке нахије, даровао га оружјем и коњем и учинио га посинком. Скопљак је једном, збори позната анегдота, представљао Милоша неким Турцима, па је рекао: „*Погледајте овога мршаваог кнеза, посинка мога, како је сада миран и понизан! А ја сам пред њим толико пута морао бежати врат да сломим! И, најпосле, на Расници, преби ми ову руку.*“ За тим, окренувши се Милошу, и показујући своју сакату руку, рекне: *Ово си ме ти ујео, посинче Милошу!* – *Ја ујео! Ја ћу позлатити, честити везиру!*, одговори Милош, који се усред ове невоље своје срећно сетио несрећног стања Скопљачових финансија. *Хела! Море, хела!*, одговори му жедни злата Турчин.“¹ Варијанте приче о рањеној руци и њеном позлаћивању преносе многи извори, међу којима се особеношћу издваја верзија некадашњег Милошевог ађутанта, Алексе Симића. Уместо Сулејман-паше Скопљака, он помиње Хузрев-пашу, са којим се Кнез Милош сусрео током свога путовања у Цариград 1835. године. Хузрев-паша тада рекне Милошу: „Знаш ли Милош-бег кад смо се на Сјеници побили, ја и ти у Карађорђево време (тада је Хузрев-паша био босански валија), па си ми ти ову руку ујео (ранио) и јеси ли икад мислио да ћемо се ја и ти кад год у Цариграду, у једном кајику возити, као што се сад возимо?“

---

¹ Вук Стеф. Караџић, *Историјски списи*, I, 49; М. Ђ. Милићевић, *Кнез Милош у причама*, 113; С. Милутиновић, *Историја Србије од почетка 1813-е до конца 1815-е године*, 58; Б. Куниберт, *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804–1850*, I, 68.

Књаз Милош му одговори, да то није могао ни помислити, а што се руке тиче, он, ако ју је и ујео, он ће је и позлатити“.²

Међутим, турска благод у управи није дуго потрајала, већ с почетка 1814. Сулејман-паша Скопљак поново спроводи насиље над Србима. Стога, половином септембра избије у Пожешкој нахији тзв. Хаџи-Проданова буна која убрзо буде крваво угушена. Кнез Милош, не само да је одбио да се придружи побуњеницима, већ је и са Сулејман-пашиним ђехајом учествовао у угушивању буне. Хаџи-Проданова буна је изазвала нов талас турске одмазде. О томе пева и једна усмена епска песма коју је путописац Сретен Л. Поповић слушао у Лесковцу од гуслара, српског капетана Катанића, пореклом из села Бечња, у округу Рудничком. Песма негативно збори о Хаџи Продану и његовој крајини, а истовремено хвали и правда Милошево мудро поступање у намери да Србе спасе од још драстичније погибије. Неколики стихови песме гласе:

*Кад аџија Продан крајинише,
Крајинише ал` не умеђаше,
Само Србе с Турци завађаше,
Те попове на коље набијаше,
Све попове и добре кнезове:
Калимејдан закрилио с кољем,
А на њима набијени људи;
По три дана сви на кољу живе;
Сваки своју кунијаше мајку:
„Бог т` убио, моја мила мајко,
Бог т` убио која с` ме родила
И на ваке муке оставила,
Кад ме роди, што ме не удави,
Но остави да нас душман гњави!“
Од Србије нико да зачује,
Само Милош љуто уздисаше:
„Куку, браћо, српске касапнице!...“³*

Увидевши да је Сулејман-паша вероломан и да његова окрутност не попушта, Милош се довијао како да измакне из Београда у коме се налазио као пашин талац за време и након Хаџи-Проданове буне. Више је пута потраживао допуст да изађе из Београда, али му Скопљак то није одобравао, јер је сумњао у свога посинка, особито од како је кнез Аксентије ухватио оптужујуће писмо из Аустрије на име Милоша и дао га паши.⁴ Захваљујући, ипак, неопрезности и лакомности Сулејман-паше Скопљака, Милош је успео да се извуче из београдског заточења. У томе избављењу, о коме се у историографији и традицији разноврсно приповеда, има нечега од сналажљивости митских јунака. Наиме, паша жељан новца, понудио је Милошу да откупи стотинак робова које је од Проданове буне држао код себе. Кнез је прихватио понуду, под условом да се робље пусти кућама, а да он крене у народ како би прикупио икупнину.

---

² А. Симић, *Сећања Алексе Симића на књаза Милоша*, 168.

³ С. Л. Поповић, *Путовање по новој Србији (1878 и 1880)*, 417–418.

⁴ С. Милутиновић, нав. дело, 125; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, I, 141.

После дуга и вешта погађања, као и обилна плаћања, Милошу је најзад допуштено да путује кући како би дотерао волове, од чије ће продаје у Аустрији, паши намирити откуп.⁵

Тако се Милош у другој половини марта 1815. године обрео у Шумадији која је врвела од борбених припрема. Извештен о устаничким намерама, намах је приступио организовању устанка.

У устаничким бојевима Кнез Милош се одликовао изузетном храброшћу и узоритошћу, али су, ипак, његова снага и убојитост тек долазили до пуног изражаја у мирнодопским тренуцима. Након и између битака, током примирја и преговора, Кнез Милош је испољавао ванредни смисао за политичко и дипломатско поступање. Његову вештину капитализације ратних успеха поткрепљује низ запажених казивања. Како је одмазда према Турцима била саставни део ратне тактике у Првом српском устанку, дотле је вођа Другог устанка одмах рачунао да се ваља с Турцима мирити, па је према ратним заробљеницима поступао много човечније. После страшне турске погибије на Ртарима у Драгачеву 1815. године пустио је телала међу војску и народ с поруком да му се доведе турско робље, једновремено и запретивши да ће главом платити онај у кога би се потом нашао заробљени Турчин. Сабравши заробљене на једно место, Милош их заштити и даде им лекарску негу, те рањенике, жене и децу лепо испрати у Ужице. Онима који су спроводили Турке, поручио је: *Чујте, браћо! Ми се бијемо с насилницима; ми гонимо оне који нападају на нејач и сиротињу. Па како би сада ми сами нападали на жене и на децу наших непријатеља? Ко се усуди напасти одавде до Ужица, ја ћу му бити суђаја!* Милошев поступак хвалиле су Туркиње пред обесним Турцима: *Српска је вера права чиста вера, и мора јој Бог помоћи. Срби су нас поватали и поробили, каоно ти робље, али у рз нико није дирнуо, него су нас као браћа сестре чували и поштено испратили, а ви шта радите од њиова робља! Не само што силујете жене и девојке, него и малу децу и старе бабе које једва иду!*⁶ Човечни поступци створили су о Милошу леп глас и међу осталим Турцима, после чега се, кажу, ратовало блаже и хуманије. Кнез се и у Боју на Карановцу показао веома великодушан. Стигавши пред турске шанчеве, он лепо упаради војнике, наређа барјаке и таламбасе и покаже се непријатељима с највећом парадом. Турци који су били у великој невољи од глади и нехигијене, лако су пристали на предају. Како је много полагао на хумано опхођење према Турцима, а особито сада из обзира према Адем-паши с којим је још од пре у љубави живео, Милош отпусти карановачке Турке са свим њиховим оружјем и имањем и још пошаље паши писмо извињења и дарове. На то Адем-паша отпише Милошу и благодари му на милости, а писмо заврши чувеним стиховима подршке:

*Диж`с, бане, на јелове гране!
Коси, бане, како си почео
Само гледај, да ти откоси не покисну!*⁷

⁵ Милутиновић, 119–123; В. Караџић, нав. дело, 54; Б. Куниберт, нав. дело, 81; М. Ђ. Милићевић, *Кнез Милош прича о себи*, 5; К. С. Протић, *Ратни догађаји из Другог српског устанка 1815. год. под војводом Милошем Обреновићем*, 16–17.

⁶ В. Караџић, 66; Милутиновић, 315–316; М. Ђ. Милићевић: *Кнез Милош у причама*, 118, *Кнез Милош прича о себи*, 8, *Поменик*, 478; Куниберт, 96; Гавриловић, 169; К. Протић, нав. дело, 39 и 95.

⁷ Караџић, 69–70; Куниберт, 101–102; *Кнез Милош прича о себи*, 9; Гавриловић, 176; Протић, 72.

У Боју на Дубљу 1815. године, уместо освете над заробљеним Али-пашом Никшићким, Кнез Милош одведе пашу у свој чадор и погости га кафом и дуваном. Као турском паши одавао му је почаст неколико дана, даровао му хата, ћурак и пет стотина гроша, па га најпосле пустио у Босну везиру Куршид-паши.

Задивљен таквим поступањем, Али-паша рекне Милошу: *Да султан зна какву ти војску имаш, дао би Србима све што траже. Само, Милошу, чувај се да никад не зовеш туђина да се меша између тебе и султана, ако желиш добра себи и своје народу.*⁸ Док је у овој варијанти пашин савет општијег типа, код Вука је личније природе: (...) *Само се чувај да се не помешаш с којим краљем, ако си рад, да твоје судство и господство над овом земљом остане, него приони цару за skut, и цар ће ти дати, те ћеш ти бити везир над овом земљом.*⁹

После Боја на Дубљу долази до заокрета у српско-турским односима. Услед неповољних међународних околности, Порта, уместо планиране офанзиве, Србима нуди преговоре. У току лета 1815. почели су преговори између Кнеза Милоша и заповедника босанске војске, Хуршид-паше, а затим и са румелијским заповедником, Марашли Али-пашом. Пред састанак, забринути Срби саветовали су Кнеза да не иде Куршиду (Вук га зове Рушић-паша), али се Милош није дао одвратити. На то му Симо Паштрмац рече: *Чујеш Господару, ако ти је баш мило мрети, погни се ето, на који хоћеш од ових грмова, скочи озго, и погини ту међу нама, а не носи своје главе сам везиру у шаке. Однесе ли је, ти си права будала!* Милош му одговори: *Добро, Амица, а ако ја одем, посао свршим и здрав читав се вратим, ко ће онда бити будала: ја или ти? – Ни ти, ни ја, Господару, него везир који те пусти,* одговори Паштрмац.¹⁰ Тако Кнез Милош по својој тврдој намери 9. августа у пратњи тројице српских кнежева пређе Куршиду у Босну. Видевши Кнеза, Куршид упита: *Јеси ли ти Милош?* Пошто му Кнез двапут потврди да је он главом, Куршид се окрене Турцима и рекне: *Милош у Чачку, Милош у Палезу, Милош у Пожаревцу, Милош у Карановцу, Милош на Дубљу, Милош у Јагодини, Милош сада овде – мислио би човек да је као овај шатор, а оно у њему нема ни четрдесет ока, као у печену јарицу!* На то Милош понизно одговори: *Колико ме је год, честити везиру, сав сам слуга цару и теби; само да заклоним цареву рају од веће несреће!*¹¹ Слично зборе и остале варијанте ове анегдоте. Према једној, Кнез је дао овакав одговор: *Тако је, честити везиру, једна коза ојари двоје јаради, и од једног кожа иде на бубањ, а од другог на свето јеванђеље. Тако је и са мнош: бубњев глас ударио на мене, а Србија је пуна људи већих и јачих од мене!*¹² Како Кнез изнесе српске тужбе и молбе, Куршид је тражио безусловну капитулацију, особито сада, када је имао Милоша у рукама. Намеравао је да га задржи докле турска војска поново не запоседне Србију. Милош је имао „триста мука“ да извуче живу главу. Но, лукавство му поново пође за руком. Изјави да је он готов своје оружје одмах предати, али није господар народног оружја, па му ваља ићи међу народ. Куршид пристане под условом да Кнез остави као таоце српске кнежеве, међу којима су били Аврам Лукић, Никола Симоновић и Мијаило Оташевић. Још се приповеда да је Милош, приморан даривати многе пашине људе, позајмио од Аврама Лукића сто дуката. Од њих тројице некако се избави и врати кући једино Никола Симоновић, а Лукић и Оташевић оставили су своје

⁸ Кнез Милош у причама, 120; Поменик, 479; Куниберт, 103–105; Гавриловић, 190.

⁹ Карацић, 71; Кнез Милош прича о себи, 10; Протић, 82–83. и 96.

¹⁰ Кнез Милош у причама, 129–130; Протић, 100.

¹¹ Кнез Милош у причама, 120–121; Куниберт, 107.

¹² Кнез Милош прича о себи, 10; Карацић, 72–73.

главе у турском логору. Турци су казивали да су оба умрла од куге, али Срби причају другачије.

Наиме, када су дознали да им се Милош не мисли вратити, Турци су ископали у земљи две рупе дубоке до човечијих рамена. У њих су спустили дупке Аврама и Мијаила и око њих су натрпали земљу коју су маљевима добро набили.

Мученици, којима су вириле само главе, живели су у тим мукама још два дана, па издахнули. У Драгачеву се нарочито причало да је Лукићева жена, Босиљка, оставши удовица, начинила у селу Заблаћу црквицу. Кажу да је са својих стаја скидала даске, те покривала ту задужбину за покој своме мужу.¹³

Милош се још није прибрао од сусрета са Куршидом, а гласови су већ стизали да га Марашли Али-паша зове на преговоре, те се одмах упутио на Мораву. Преговарјући с Марашлијом, Милош је тврдио да се око свачега може постићи договор, али ако везир тражи да народ положи оружје, онда од мира нема ни разговора! На то му лукави Марашлија (Турци га звали Дубараџија – *превртљиви*) узврати: *Милошу, кузун (јагње моје, прим Б. З.), само ти слушај султана, па сваки Србин, ако хоће, нека задене за појас не само пиштоље него и топове.*¹⁴ Друга верзија анегдоте збори да је Марашли Али-паша, дошавши с војском у Ћуприју, поручио Србима који су имали шанац на Белици, да положи оружје. Тада је Вујица Вулићевић, један од српских вођа на Белици, извадио иза појаса своје пиштоље и пружајући их Марашлијину посланику, рекао: *Ето мојих пиштоља! Сутра ћу ја доћи честитом везиру, па нека ме убије тим истим пиштољом, али народ оружја не да! Марашлија је на то после одговорио: Море будите ви Султану покорни па, ако хоћете, носите и топове за појасом!*¹⁵ Када Кнез Милош на Морави углави с Марашлијом усмени уговор по коме престаде борба између Срба и Турака, неке народне старешине, а особито Павле Цукић, незадовољне тако скученим правима која су Србима зајамчена, почеше да грде Милоша и да траже да се војевање настави. Слушајући њихове прекоре и тежње, а сећајући се у каквом се чемерном стању народ после несрећне 1813. и 1814. године налазио, Милош рекне: *Море људи, станите мало, да нам једном пође дим кроз ојак и да макар једну погачу испечемо на кућанском огњишту! Па ћемо после гледати шта ћемо и како ћемо. Не море се све у један пут.*¹⁶

У септембру 1815. године Марашли Али-паша је прошао са својом војском у Београд, наместо бившег београдског везира Сулејман-паше Скопљака, а Милош је распустио своје одреде. Због српског указивања предности Марашлији, увређени Куршид-паша поручивао је Порти како су Срби преварили Марашлију. Стога се Марашлија и прибојавао Милошевог одсуства из своје околине.¹⁷ Одмах после споразума између Марашлије и Милоша, Кнез је отишао у Крагујевац, а у Београду је основао Народну канцеларију као врховни орган полуаутономне Србије. Међутим, осим почетног неповерења и обостраних бојазни, Кнез је ипак успео да задобије везирово поверење и убрзо се Марашлијина управа над Београдским пашалуком показала као помирљива. Срби су је поредили са Мустај-пашиним временом, пре Првог српског устанка.¹⁸ Као човек широке руке, чак и расипник, Марашлија је безмало увек оскудевао у новцу, па се веома рано почео

¹³ Поменик, 308–309; Кнез Милош прича о себи, 11; Протић, 100–103.

¹⁴ Кнез Милош у причама, 121; Кнез Милош прича о себи, 11–13; Карацић, 73, 78; Гавриловић, 262.

¹⁵ Поменик, 73; Куниберт, 106; Карацић, 73.

¹⁶ Кнез Милош у причама, 131.

¹⁷ Куниберт, 112.

¹⁸ Гавриловић, 26.

да обраћа за помоћ и позајмицу Србима, особито Кнезу Милошу. Срби су га, вели се, потајно исмевали због његовог материјалног положаја.

Милош је добрим познавањем психологије турских чиновника, даровима, позајмицама, мићењем, лепим речима, обећањима, а помало и претњама, најпосле ипак успео да себи потчини београдског везира Марашли Али-пашу.

Једна анегдота сведочи о томе како се Кнез вешто носио са Турцима. Године 1857, Платон А. Симоновић упита Милоша: *Како сте могли придобити Србији она права, кад се зна како су Турци и тврди и спори на давању?* Кнез Милош одговори: *Мој Господине, било је много муке; али сам ја знао како треба с Турцима: најпре сам увек молио; за тим сам претио, а кад и то не помогне, онда сам позлаћивао усне везирима, па сам добијао оно што сам хтео!*¹⁹ Напоследку, Марашлија се толико потчињавао Милошу, да је, преноси један извор, невољно морао да протера из Србије свога хазнадара, само зато што га је Кнез омрзао.²⁰ Међутим, и упркос Марашлијином понижењу, Кнез је, памти се, уобичајено поданички љубио везира у скут и у руку.²¹ Када је 1817. године Франц I боравио у Земуну на граници са Србијом, београдски везир Марашли Али-паша је аустријском цару представио и свога вазала, Кнеза Милоша. У вези са овим догађајем, који је онда био доста запажен, остале су упамћене неколике приче. Казује се да је ташти Марашлија, који је том приликом особито саветовао Кнеза које хаљине да обуче, био у убеђењу да је приликом њихова сусрета аустријски цар стајао из поштовања према њему, па му је рекао да слободно седне. Такође, приповедало се да поклоне од својих орјенталних гостију, цар није додиривао рукама, већ их је дао на дезинфекцију.²²

Од 1816. године, у српско-турским односима, руска дипломатија је почела да игра важну улогу заштитника српских интереса, те је руски представник у Цариграду, барон Григорије Александрович Строганов, енергично упозоравао Порту на спровођење VIII тачке Букурешког уговора из 1812. године. Међутим, како су ти преговори трајали унедоглед, једна анегдота преноси да је барон Строганов, жалећи се на спорост турске администрације и орјентални начин дипломатије, рекао: *Нећу овде да умрем.*²³ Осим руског утицаја, Кнез Милош је настојао да на Порту врши притисак и слањем српских депутација. У периоду од 1815. до 1833, када је Порта коначно признала аутономију Србије, у Цариград је било послато седам депутација. Априла 1820. Кнез Милош је упутио и четврту депутацију (у саставу: кнез Павле Сретеновић из Лисовића, тајник Ђорђе Поповића Ђелеш и Сава Љотић) која је тражила да Србија буде потпуно самоуправна у унутрашњим пословима. Тим поводом, Порта је издала један ферман. Одређени комесар, коме је тај ферман поверен да саопшти Србима, Мехмед Есад-ефендија, стигао је у Београд 27. августа, исте године. Како је њиме Порта усвојила само један незнатан део српских захтева, Кнез Милош је одбио да прими ферман и да потпише султану изјаву задовољства. Вест о томе да су Срби одбили ферман, произвела је велико незадовољство у Цариграду, те су се пронели гласови, о којима нема писаних докумената, да је султан наредио да се Кнез Милош убије.²⁴ Међутим, још је напетије било у Србији. Будући да је то било први пут да султан шаље Кнезу Милошу на ноге свога чиновника, Турцима то

¹⁹ *Кнез Милош у причама*, 175–176; Гавриловић, I, 78, II, 274.

²⁰ Гавриловић, I, 391–392, II, 278.

²¹ Гавриловић, II, 278.

²² Гавриловић, I, 396.

²³ Исто, 409.

²⁴ Куниберт, 144–147; Гавриловић, I, 433.

није било нимало по вољи, па су тај појав тумачили уступком Србима. Стога су у љутњи оптуживали Кнеза да се он узда како ће га „краљем Москов учинити“.

Утом, када Милош са кнезовима и осталим знатнијим људима пође из Крагујевца у Београд да чује царски ферман, допру гласови да су се у Београду Турци, особито спахије, договорили и спремили да га убију како уђе на београдску капију. Зато Кнез поведе пратњу од преко 2.000 људи. Турци Београђани се онда препадно, па стану да упозоравају Марашлију да заустави Кнеза који, како говораху, не иде да чује ферман, него да са силном војском узме Београд. Тада Марашлија, као вешт дипломата, пише Милошу да не мучи толике људе, јер за тако велики број гостију у Београду нема удобних гостионица, нити довољно хране и пића за коње. Милош му одговара: *Сви ови људи иду од своје драге воље... Не могу им заповедити да се врате. А како они ноћивају путем до Београда, тако ће ноћивати и у Београду; и како се хране уз пут, тако ће се хранити и у Београду. Веруј ми, честити везиру, ни једнога од њих не ће издати торба упртача!*²⁵ И тако Марашлија није смео да пусти Милоша у град, с толиким људима, него је Кнез саслушао ферман у Топчидеру, надомак Београда. Да упозорења нису била без основа, сведоче и казивања о томе. За време посете комисара Мехмед Есад-ефендије више је београдских Турака пуцало пред Кнежевим конаком и Народном канцеларијом. Србима је речено, који су због тога чина протествовали, да су изгредници били пијани, те да их је Марашлија наумио строго казнити.²⁶ Међутим, и упркос томе, Марашлија је ипак заповедио Кнезу Милошу да дође у Београд како би се царски послови свршили или ће, у противном, он окнежити другог. На то му је Милош отпоручио: *Ја послове народне и одавде вршим брзо (у Крагујевцу). Везир нека се не меша у то, где ћу седети. А ако се баш љути, нека ме збаци, ако власти има, и нека постави другог, али чик кога ће?*²⁷ Тако, после пет година, прекине се Милошева и Марашлијина слога.

Када Турци у Цариграду разумеју шта је и како је у Србији, они поруче Кнезу Милошу да поново пошаље посланике у Цариград како би решили размирице. Овога пута, Кнез упути бројнију депутација коју су сачињавали: Вујица Вулићевић, кнез Смедеревске нахије, Димитрије Ђорђевић Ћелеш, кнез Јагодинске нахије, Илија Марковић, кнез Шабачке нахије, Самуило Јаковљевић, архимандрит манастира Каленића, Милоје Вукашиновић, прота јагодински, Аврам Петронијевић, Милошев секретар и Риста Дукић из Београда. Очито да многи нису били задовољни предложеним српским дипломатама, јер када Марашли-паша чује имена оних депутата, он рекне: *Кад Милош мисли тако крупне разговоре да води с девлетом, требало би да у ту депутацију одреди барем једнога свога рођака, а не саме сељаке.* Кнезу Милошу се одмах јави шта је Марашлија изјавио, те Милош поручи да се везиру одговори следеће: *У депутацији су моја два сродника, а не један; први је Димитрије Ђорђевић, мој побратим, кога не делим од рођене браће; а други је архимандрит Самуило, јер ја и Самуило смо од два брата деца.* Милан Милићевић мисли да је Самуило син Јаковљев – Миланов брат и син Обренов.²⁸ Негодује и Милошев агент, Михаило Герман. Он вели да су потребни угледни људи, а не да шаљу „ћораве и главате Христовце (Риста Дукић) и Ћелешовце (Димитрије Поповић)“.²⁹ Осим ранијих

²⁵ Караџић, 82; *Кнез Милош у причама*, 131–132.

²⁶ Гавриловић, I, 503–507.

²⁷ Караџић, 83; *Кнез Милош у причама*, 133; Гавриловић, I, 488–503.

²⁸ Милићевић, *Поменик*, 190.

²⁹ Гавриловић, I, 511.

захтева, Милош је пред Порту сада први пут поставио и захтев о своме наследном кнежевском достојанству.

И упркос крупним српским потражњама, посланике су Турци испрва лепо примили и почело се одиста радити, али се утом разбукта Грчки устанак 1821. године, те се српски послови затуре у страну.

У традицији се казују неколике приче о судбини српских депутата који су наредних шест година провели заточени у Цариграду. Током 1823. године, депутати траже да их Кнез Милош смени. Само Вујица Вулићевић не захтева смену, те су се међу Турцима у Србији почели да шире гласови како би Вујица могао да учини издају и постане турски кандидат за старешину у Србији.³⁰ Зборило се о његовом обећању Турцима да ће он, уколико постане српски старешина, пристати на мање уступке Србима.³¹ Још се додаје како је у турском затвору, под старе дане, научио читати и писати.³² Стога, Милош нареди Анти Протићу да Вујицу упозори писмом да се не горди и не умишља да је попут Младена Миловановића у Карађорђево доба.³³ Такође, у Србији се дознаје о неслози депутата. На Кнежеву интервенцију, помирили су се и извињавали због неслоге. Жале се и на оскудицу, а Милош им препоручује штедњу. Кнез их повремено обрадује вестима и поклонима. Сетио их се о Михаиловом крштењу, веридби кћерке Перке с трговцем Т. Х. Бајићем.³⁴ Године 1824, депутати су у цариградском притвору већ били сви поболели. Вујици отеале ноге и очи ослабиле, Димитрије сама кост и кожа, кнез Илија у постељи, а Саву Љотића и Аврама мори грудна болест.³⁵ Архимандрит Самуило је у августу 1825. у притвору и умро, а за Димитрија Ђорђевића се приповеда да се тамо тешко разболео, па после није био за службу, него је живео у Јагодини код своје куће. Једни веле да је од страха турскога померио памећу и да се хтео потурчити, а други причају да га је Кнезу Милошу опао некакав Маркић Чибугџија да је он с његовом другом женом Јованком спремао да отрује Милоша. Због тога се Кнез, мисли се, тако наљутио, па је поручио Димитрију да га не чека у Јагодини, него да иде куд зна. Од страха и жалости што је невин опаднут, Димитрије је, кажу, мало био „скренуо“. Међутим, Стевча Михаиловић пише да Димитрије није померио памећу, него је као стар човек онемоћао за службу, а и у кући је, каже, био на муци од велика зла своје жене Јованке.³⁶

Док су српски депутати тамновали у Цариграду, дотле се Кнез Милош борио да спречи проширивање Грчког устанка и на територију Србије. Кружили су гласови да су војводе из Првог српског устанка, Миленко Стојковић и Петар Добрњац, дошли у Земун и чекају прелазак ради подизања устанка у Србији.³⁷ Онда им је, вели се, Милош писао да буне не преносе у Србију и да сами онамо не долазе.³⁸ Утом је нови београдски везир, Абдурахман, који је 1821. наследио почившег Марашлију, пресрео писма хетеријског вође Александра Ипсилантија Кнезу Милошу, у коме Грци зову Србе на побуну.³⁹ Милош је одбио понуде

---

³⁰ Гавриловић, II, 144–155.

³¹ Исто, 212.

³² Поменик, 74.

³³ Гавриловић, II, 156.

³⁴ Исто, 159.

³⁵ Исто, 159; Поменик, 74; Једни извори спомињу како Сава Љотић није био у депутацији 1821, него члан наредне депутације из 1826. године (Вид. А. Симић, 95).

³⁶ Поменик, 152–153; Кнез Милош прича о себи, 17; Симић, 95; Гавриловић, II, 190.

³⁷ Гавриловић, II, 59.

³⁸ Поменик, 141.

³⁹ Куниберт, 160.

хетериста, упркос казивањима савременика да су Ипсилантијеви прогласи, који позивају и Србе на заједнички устанак, били толико „красноречиво списани“ да ни један није могао без плача прочитати.⁴⁰ Међутим, Милош је тада чинио све како би задобио поверење Турака, па је чак лукаво и Абдулину буну у Пожаревачкој нахији 1821, која је била уперена против њега, пред Портом приказао као покушај хетерије да устанак пренесе и у Србију ради рушења законите султанове власти.

Дакле, и упркос многим притисцима и позивима с грчке стране, Милош је остао по страни сукоба. Али, да би како-тако ипак помогао грчки народ у невољи, откупљивао је грчко робље које су Турци доводили у Србију. Претпоставља се да је купио око хиљаду Грка и тако им вратио слободу. Зато се 1839. грчки краљ Отон I захвалио српском владару на хуманој помоћи грчком народу, одликујући га ореденом Светог Спаситеља.⁴¹

Међутим, док је Турска водила велики рат против грчких устаника, замрле су српске дипломатске активности, а Кнез се више усредредио на унутрашње политичко уређење. Тек се доласком на престо новог руског цара, Николе I, наместо Александра I, опет почело радити око српског питања. Вели се како се цар Никола препоручио Милошу, пославши му, по Михаилу Герману, табакеру и црквене књиге.⁴² Енергични руски цар је завео курс велике дипломатске активности, те је, захваљујући томе притиску, Порта априла 1826. најзад ослободила српске депутате у Цариграду. Такође, резултат руске дипломатије било је и (октобра 1826) потписивање с Портом Акерманске конвенције којом се, између осталог, Турска обавезивала да за осамнаест месеци реши српско питање и објави то хатишерифом. Како је Турска поново одложила извршење обавеза, то се питање опет актуелизовало тек након руско-турског рата 1828. и 1829. године. Србија је у овоме рату показала оданост Русији. Али, Кнез Милош се, за све време војни, лукаво препоручивао услугама и Порти. Пристао је да купује храну од Аустрије за турску војску, али при том, кажу, одавао је Русима турске планове.⁴³ Такође, у руској војсци било је и Срба добровољаца. Особито се хвали јунаштво Хајдук-Вељковог брата, Миљка Петровића и Стевана Добрњца. Међутим, они су ширили и зле гласове о Кнезу Милошу који су некако допрли и до руског цара Николе. Он је, казује се, те опужбе пропратио следећим речима: *Нека је Милош и Турчин и тиранин, ја сам с њим задовољан, нека он слуша моје наредбе, ја другог кнеза не признајем.*⁴⁴ Када су Руси продрли до Једрена, султан је 2. септембра 1829. затражио мир. Порта је пристала на руске услове и потписала једренски мировни уговор. Члан 6. овога мира односи се на Србију и налаже да се без одлагања, у року од месец дана, испуне одредбе Акерманске конвенције.⁴⁵ Стога је Порта убрзо саставила хатишериф који је прочитан у Крагујевцу 6. фебруара 1830. То је дотле био најзначајнији датум у изградњи нововековне Србије. Тиме је обезбеђена самоуправа Србије, под руском заштитом, а наложен је и повратак шест отргнутих нахија које су биле у саставу Србије за време Првог српског устанка. Како је Србија тада стекла и слободу вероисповести, Кнез је похитао да подигне црквена звона. На Беле Покладе, 16. фебруара 1830. године, први пут су

---

⁴⁰ Гавриловић, II, 59.

⁴¹ В. Стојанчевић, *Милош Обреновић и његово доба*, 351; Р. Љушић, *Кнежевина Србија*, 398.

⁴² Гавриловић, II, 219.

⁴³ Гавриловић, III, 136.

⁴⁴ Исто, 134–135.

⁴⁵ Исто, 122.

се огласила звона у Београду, што је изазвало опште весеље хришћана. Та најранија звона, казује анегдота, окувао је и наместио Јован Петровић Ковач.

Док је он то радио, био је упозорен: *Море, не дижи звона, пуцаће паши!* – *Моје је да дижем, а паши нек пуца, ако му се пуца*, одговорио је Ковач.⁴⁶

Такође, по одредбама хатишерифа, у марту 1830, формиране су две турско-српске комисије које су имале задатак да испитају нове границе између Србије и Турске. Приповеда се да је турски повереник за одређивање граница, Ђешав-ефендија, упитао Кнеза Милоша, по којем праву Срби траже пределе које је освојио бунтовник и хајдук Карађорђе. Кнез му је одговорио: *Карађорђе ако је био хајдук, хајдучки је и прошао, а народ тражи своја права која се на трактатима оснивају*.⁴⁷ Комисије ипак нису успеле у своме раду, нарочито она која је боравила на босанској граници. Због оваквог развоја ситуације, а особито и због тога што последњи хатишериф не спомиње наследно кнежевско достојанство, Кнез Милош шаље Димитрија Давидовића у Цариград са предложеним новим хатишерифом. Знатно модификован од руске стране, нови хатишериф је потврђен од Порте и обзнањен у Београду 13. децембра 1830. године. Са овим актом, којим су коначно били задовољени сви захтеви српског народа, дошао је Кнезу и царски берат којим га је Порта напоскон признала за наследног кнеза Србије, а отуда проистиче и посредно признање Србији статуса кнежевине. Милош је тада био на врхунцу успеха и славе. Ова вест коју је, према једнима, донео у Србију татарин Богдан силно је обрадовала Милоша и народ.⁴⁸ Много се говорило о томе како је Кнез ову услугу богато платио Турцима. На једном се месту каже да је Давидовић донео на концу 1830. Милошу вест да ће му султан за сто хиљада аустријских талира послати наследни кнежевски берат.⁴⁹ Познато је да Руси нису били ради Милошевом наследом достојанству, па када је Давидовић у Цариграду ипак захвалио Русима за овај српски успех, једна анегдота збори да је тада руски посланик, пошто се претходно уверио да је то тачно, изјавио да се не треба захваљивати њима, него српском новцу.⁵⁰ Слично саопштавају и друге анегдоте. Када је, након добијања хатишерифа и берата 1830. године, Милош упутио Цветка Рајовића и Аврама Петронијевића у Петровград, они су били представљени цару Николи, а посебно и царици. Српски депутати су, том приликом, благодарили цару на помоћи око признавања Милошу наследног кнежевског достојанства. Вели се да је цар тада рекао да он томе није ништа допринео, већ је то Божје провиђење урадило.⁵¹ Приликом ове посете, руски цар је одликовао Кнеза Милоша орденом Св. Ане I реда. То је Милошу било неисказиво мило, али му је, казује се, сва радост била покварена зато што су и његови секретари Аврам Перонијевић и Цветко Рајовић почашћени орденима Св. Владимира IV реда. За Аврама, опет, претварао се којекако да му није толико тешко, јер он „сам себе назива будалом“, али му је било криво за Цветка који себе држи за паметна и за господина. Стога је Милош дуго премишљао како да му се освети и да с њим збија спрдњу пошто се врати из Русије у Србију. Вук Караџић преноси да га је Кнез Милош посебно о томе обавестио писмом којим препоручује да се нико од виших чиновника не распитује о његовом путу у

---

⁴⁶ *Поменик*, 261.

⁴⁷ Гавриловић, III, 256; Стојанчевић, нав. дело, 149.

⁴⁸ Гавриловић, III, 272.

⁴⁹ Караџић, 169.

⁵⁰ Ј. Хаџић, *Огледало србско*, 42; Љушић, нав. дело, 12.

⁵¹ *Србија у години 1834. Писма грофа Боа-ле-Конта*, 14; Куниберт, 273; Гавриловић, III,

Петровград, него да га о томе све запиткују чибукције, кафеције, бербери, кочијаши. Ако ли би он пак повео разговор о томе, Милош је заповедио да се то прекине питањима:

Дед, бога ти, кажи ми најпре, како си у Одеси лађе товарио и како си прошао, кад си у Ердељу с дукати трговао? Кнез Милош је заповедио постављање таквих питања, јер се Цветко хвалио да је био велики трговац, а они му доказују да је у Одеси товарио туђе лађе и чистио магазе. А што се спомиње трговина у Ердељу, то је стога што се казује да је негда Цветко пошао преко Ердеља у Каравлашку да продаје некакве „калп дукате“, но тамо га ухвате Немци и затворе, те се после неколико месеци једва ослободио.⁵² Другим писмом, саопштава опет Вук, Кнез Милош пише да се Амица (Симо Паштрмац) спрема да Цветка, чим приспе из Русије, оправи са неким касапима да им по нахијама купује овнове.⁵³ Једна анегдота открива да је и претходни Рајовићев дипломатски посао Кнез Милош претворио у спрдњу. Кнез је 1829. године у Каравлашку, на место Михаила Германа, послао свога секретара за српског депутирца код Руског двора. Но, не даде му одмах пуномоћја, него му рече да ће му накнадно послати. Како Милош заборави ово обећање, Рајовић није могао да се у Каравлашкој и званично представити руској господи, па је писао Милошу и молио за пуномоћје. На ту његову молбу пошаље му се овакво пуномоћје: *Да има пуну власт, сва писма, која му се пошаљу, предавати онима на кога су написана, и то без и каке своје речи; осим тога да има пуну власт, со, која се негде испод Чрнеца на Дунав довлачила, у лађе товарити!* Даље се додају и друге згоде. Када Цветко Рајовић, по свршеном послу пође из Каравлашке у Србију, Амица му пошаље пасош у коме је између осталог стајало: *Показатељ овога пасоша Цветко Рајовић, моја будала, полази из Каравлашке на траг у Србију; зато препоручујем свим властима, да би га свуда пропустили мирно, као будалу, јер је будалама свуда слободно ићи.*⁵⁴

Дакле, у Београду су се на концу 1830. године вршиле опсежне припреме за свечано оглашавање хатишериша и берата. Кнез Милош је тријумфално приспео у Београд. Многи Срби, који су га тада одушевљено дочекали, први пут су, што се често као анегдота спомиње, видели униформисану српску војску, књажеву гарду и музичку „банду“ која је, предвођена капелмајстором Јосифом Шлезингером, свирала војне маршеве у духу српских народних мелодија. Хатишериш и берат испрва су на турском језику прочитани у Београду на Ташмајдану, у данашњој порти Цркве св. Марка на дан Св. Првозваног Андрије, 30. новембра 1830. године. После везирове беседе, нарочита церемонија се наставила у београдској цркви. Приповеда се како је усред црквене свечаности Јован Петровић Ковач изнео од гвожђа направљен грб Србије који је у средини имао бели крст са четири оцила. Када су га упитали шта кошта рад, вели се да је одговорио како је почаствован самим тим што га је доживео (српски грб).⁵⁵ Тога дана на Кнежевом двору, поред грба, вијорила се и српска застава.⁵⁶ Сутрадан, 1. децембра, најглатији Кнежев писар, Лазар Зубан, прочитао је и на српском језику хатишериш и берат. Најпосле, на месту где су оглашена ова историјска акта, освећена је хумка на којој ће Кнез Милош подићи цркву од, каже се, имовине београдског трговца, Лазара Нанче, родом из Катранице у Македонији.⁵⁷

⁵² Карацић, 146–147, 171; Гавриловић, III, 284.

⁵³ Карацић, 146–147.

⁵⁴ Исто, 133–134.

⁵⁵ Гавриловић, III, 296; Љушић, 306.

⁵⁶ Љушић, 306.

⁵⁷ Гавриловић, III, 300.

Вук Караџић пише да је трговац Лазар Панчо тестаментом оставио имовину жени, али је Кнез самовољно наредио Београдском магистрату да му се препише пола. Можебити да је овде реч о поменутих средствима.⁵⁸

По објављивању прекретног хатишерифа, Кнез Милош је пожурио да изврши ново разграничење са Турском.

У децембру 1830. у Србију долазе Коцебуе, с руске, и Лебип-ефендија, с турске стране, да преговарају око граница. Турчин је одуговлачио, те је рекао Милошу да султана треба молити за проширење граница. Кнез му је на то узвратио: *Ја просјак нисам, да су се могле испросити границе, од кад их просим, испросио бих и Анадол, а камоли границе оне Србије која је 1812. била у рукама српског правитељства.*⁵⁹ Пошто се посао како-тако сврши, Коцебуе, као председник те комисије, начинио је карту нове Србије и показао је Милошу у Крагујевцу. Међутим, када му Кнез заиште један примерак карте, казује анегдота, Коцебуе одговори да није овлашћен дати му што тражи, али му уступа свој примерак за неколико часова, да га може разгледати. Бартоломео Куниберт уверава да је Рус ово учинио само зато што је мислио да се у Крагујевцу, у оно време, не може наћи човек који ће прекопирати карту. Али се такав човек нашао. Аврам Гашпаровић је за непуна три часа тако прекопирао карту да се копија није разликовала од оригинала. Само није доспео да испише потпуно сва имена местима, него је то урадио после.⁶⁰

Уз највише отпора и проблема одвијао се спор око разграничења Србије са Босном. Ова најнепослушнија турска провинција била је и изнутра анархична и побуњена. Године 1831, становништво Јадра и Рађевине, које је припадало зворничком пашалуку, прилично је страдало у обрачунима браће Видајића, Али-паше и Махмуд-паше. Једна анегдота саопштава како је Кнез Милош навијао да у босанском сукобу победи Али-паша, јер је он говорио: *Да цар рекне да граница мора да прође код моје куће, оно мора бити.*⁶¹ Ове територије Кнез Милош је успео да добије тек пошто се у Босанском устанку 1831. године дипломатски ставио на страну султана, а против војске одметнутих босанских бегова. Милош је, на Портину заповест, позвао Бошњаке на мир. На претећу Кнежеву Прокламацију, Хусеин Градашчевић, вођа босанске буне, узвратио је увредљиво, како сабља Милошева још не беше сакована, када је његова влашке главе одсецала.⁶² Према другој варијанти, Градашчевић је узвратио Кнезу да неће за Влахом „макар знао у рај поћи“.⁶³ Стога је, сматрају једни хроничари, велики везир Мехмед Решид-паша средином 1832. године, у знак захвалности Србији због помоћи у угушивању Босанског устанка, уступио Јадар, Рађевину и Стари Влах. Тако су, закључује Куниберт, Босански устанак и Кнез-Милошева дипломатија, донели Србима више среће и користи, неголи рат.⁶⁴

Међутим, то је био само један мањи, али значајан уступак Србији. За све то време Кнез Милош је водио велику политичко-дипломатску активност, настојећи да реализује и остала права која је већ Србија стекла на међународном плану. Тада шаље у Цариград Димитрија Давидовића, који је на томе послу заменио Михаила Германа, да се бори око проширења граница и смањивања данка.

---

⁵⁸ Караџић, 161.

⁵⁹ Гавриловић, III, 309.

⁶⁰ Куниберт, 289; *Поменик*, 98; Љушић, 42.

⁶¹ Гавриловић, III, 306; Љушић, 28.

⁶² Куниберт, 294.

⁶³ Гавриловић, III, 356.

⁶⁴ Куниберт, 294–308; Стојанчевић, 152.

Када је српски дипломата у Цариграду, Давидовић, питао руског посланика Бутењева, да ли му досађује српским пословима, анегдота памти да му је овај одговорио: *Боже сачувај, српски послови су руски послови*. Међутим, без обзира на подршку Руса, те и на то што је Кнез Милош послао султану на дар 200 коња и митио све који су учествовали у српској ствари, ипак се, како бележи Вук Карацић, Димитрије Давидовић, не свршивши ништа, вратио на концу исте 1831. године у Србију „са срамотом“.⁶⁵ Стога је најпосле Милош изгубио стрпљење и веру у дипломатско решење проблема. Искористивши незадовољство и буне Срба у неприсједињеним источним и јужним српским крајевима, окупирао је те нахије и војним их путем, након седамнаест година дипломатије, заузео. Савременици сведоче како је Кнез Милош онда јахао коња, држао говоре војницима, шалио се на рачун руског дипломате Бутењева који је српске претње сматрао само демагогијом. Уопште, тада су настале многе шале на рачун српске дипломатије и њених депутата у Цариграду. Јаков Јакшић је говорио: *Док Швабурије (Д. Давидовић, Ј. Гавриловић) чине преговоре, ми можемо доћи до Призрена*. Говорило се: *Пошто су ти сад конференције?* или *Где ли су сад Мата (Ненадовић) и Алекса (Симић) са својим мњењима?* И Руси се шале у Цариграду, јер је Порта онда без затезања прихватила присједињење нахија. Давидовић је рекао Бутењеву: *Дело је свршено и с наше и с ваше стране*, а Бутењев одговорио: *Међу нама речено, то није било без нашег утицаја*.⁶⁶

Тиме је Кнез довео Порту и Русију пред свршени чин. Остало је само званично утврђивање границе. И оно је стигло у виду Трећег хатишерифа, који су Срби назвали „окончателни“. Овај специјални царски акт издат је новембра 1833. године. Чим се сазнало да су српски послови при Порти окончани, у земљи је отпочело славље. У Крагујевцу се славило уз паљбу топова, а увече је, у новој згради Српске књажевске типографије, Јаков Јакшић организовао свечани бал „по руски“. Татарин Инца, који је носио хатишериф, стигао је за пет дана из Цариграда у Крагујевац и 4. децембра 1833. године дочекан је плотунима из пушача и топовским салвама. Хатишериф је потом прочитан на турском језику крајем 1833, а на српском у фебруару 1834. године током Трифунске скупштине. По одредбама хатишерифа Срби су имали да преузму и београдску царинарницу, па је тај чин опет свечано пропраћен пуцњевима из топа. То је, памти се, озлоједило Турке, јер је то било први пут да „муслимански топ“ поздрави једног „рајетина“, односно српског Кнеза. Милош је одмах обдарио све оне које су радили на изради овога хатишерифа. Према казивањима, султану је послао хиљаду волова које је имао да му преда Аврам Петронијевић. Том приликом, 28. децембра 1833, Петронијевић је примљен у аудијенцију код султана са свим почастима које прате опуномоћене представнике страних дворова. Тада је султан позвао Кнеза Милоша да посети Цариград.⁶⁷

Више је разлога због којих је Кнез у марту 1834. године одлучио да не креће на пут он лично, већ да у Цариград упути свога старијег сина, престолонаследника Милана.⁶⁸ Затим је почео да гради једну корвету (брод) коју је престолонаследник требало да преда султану. Памти се да је посао био поверен Николи Кефали и једном турском машинском инжењеру, те да је била

---

⁶⁵ Карацић, 169; Гавриловић, III, 387.

⁶⁶ Гавриловић, III, 459–461; Куниберт, 326–331; Љушић, 35.

⁶⁷ Г. Јовановић, *Полазак књаза српског Милоша Обреновића I у Цариград*, 4; Гавриловић, III, 490–495; Љушић, 15–21.

⁶⁸ Љушић, 287.

прикупљена и донесена грађа, али се због скупоће подухвата, најзад ипак одустало.⁶⁹

Убрзо је пропао покушај с престолонаследником, па је Милошу постало јасно да се он лично мора поклонити султану. Како је, недуго потом, 1835. избила Милетина буна, која умало Кнеза није лишила власти, Милош је руским и турским дипломатама лукаво представљао као узрок буне свој пут у Цариград, иако је буна била плод незадовољства његовом владом.

За извесно време Кнежев одлазак отежавала су збивања око Сретењског устава и око иселјавања подринских Турака. Кнез је на пут кренуо из Пожаревца 31. јула у пратњи око 60 људи. Прва значајна станица била је у Адакалеу, где је Осман-паша свечано дочекао Кнеза Милоша. Захвалан за добротина која му је Кнез раније учинио, паша га је пољубио у skut. Но, то је било одвише неукусно, па га је Милош, вели се, подигао и поздравио се са њим као са братом.⁷⁰ Потом, најзначајније станиште било је Видин. Хусеин-паша приредио је Милошу величанствен дочек. Казује се да су радознале видинске Туркиње излазиле да виде Милоша који је „од чувара свиња постао виши од паше с три репа“.⁷¹ Кнез је наставио путовање преко Никопоља, Рушчука и Шумла до Варне. Како претходно никада није пловио морем, тако је пред полазак, у Варни, био на служби у месној цркви. На Црном мору било је непријатности услед квара бродске парне машине. А како су Кнез и многа посада успут патили од морске болести, приповеда се како се Милош зарекао да ће се вратити сувим путем.⁷² Утом је путнике заплуснула и јака бура. Таласи су се бацали и преко лађе. Занимљиво је сведочење ондашњег Милошевог ађутанта, Алексе Симића, који се у тој невољи, каже, молио Богу да их море подави, „само да се Србија избави тога тиранина (књаза Милоша), па макар и ја био жртва тога ослобођења отечественог“.⁷³ Кнез је у Цариград стигао 17. августа. Султан је издао наређења да се владалац Србије дочека отмено, па је Милош био одушевљен дочеком. Султан Махмуд II примио је Кнеза 28. августа у присуству најзнатнијих званичника Порте. Пошто је пољубио султана у колена и након краћих куртоазних изјава, Милош је представио султану своју свиту у којој су, између осталих, били и А. Петронијевић, М. Герман, А. Симић, В. Глигоријевић, Ј. Спасић, А. Стојковић, Ј. Живановић. Анегдота збори да се султан насмејао када је Кнез дошао до Аврама Стојковића, јер се вели да је чак и он знао да је „силитар“ Стојковић био задужен да за Кнеза обавља послове интимне природе. У једном сачуваном тефтеру стоји да је у неколико наврата била дата поприлична сума новца Кнежевом љубимцу Авраму Стојковићу под знаком „за особену потребу“.⁷⁴ Тада је султан богато даривао Кнеза. Доделио му је орден са својим ликом, сабљу украшену брилијантима и огрнуо га лепом херванијом, чија је јака била извезена златом и окићена брилијантима. Милош је узвратио даровима, па се казује да је султан такође очаран Милошевим поклонима, рекао: *Као што је књаз снажан, тако су му дарови снажни*.⁷⁵ Потом је Кнез посетио васељенског патријарха Константина, био на ручку код руског посланика Бутењева. Јашући кроз турску престоницу на царском коњу, Милош је побудио велику радост међу

⁶⁹ Гавриловић, III, 512.

⁷⁰ Г. Јовановић, нав. дело, 55; Куниберт, 35.

⁷¹ Куниберт, 37; Симић, 141; Љушић, 293.

⁷² Куниберт, 40–41; Симић, 142–143; Гавриловић, III, 525.

⁷³ Симић, 143.

⁷⁴ Исто, 146; Јовановић, 69–74; Гавриловић, III, 528; Љушић, 299.

⁷⁵ Јовановић, 72, 77; Гавриловић, III, 535; Љушић, 295.

цариградским Хришћанима који су као „из једног грла викали“: *Ево Анђела наше!*⁷⁶ Кнез је присуствовао смотри султанове гарде. Затим је у султановом друштву обишао школу јахања, занатлијску школу кројача и чизмара.

Том приликом, султан му је поклатио и пар војничких чизама. Касније, у време уставобранитеља, настала је анегдота која тврди како је султан тиме хтео да поручи: *Ти кнеже обуј се на путуј из Србије, тамо ће други да дође.*⁷⁷ Неколико дана касније, сераксер-паша је приредио ручак у част Кнеза Милоша.

Султан је заклоњен посматрао гозбу и интересовао се да ли је Кнез задовољан. На ручку код султановог зета, Халил-паше, Кнез је био 19. септембра. Султан је и ову гозбу посматрао притајен, после које је призвао к себи Милоша и везире у посебну собу. Тада је поклатио Милошу шест топова, уз следеће речи: *Ја тебе много милујем, ти си свагда својски к мени верност показао.* За ове топове се вели да су „зеленом – турском – бојом премазани били“. Иначе, исти извор спомиње да је то био крупан дар, јер Срби до тада нису имали више од 5–6 топова, међу којима је био и такозвани „Крна“ крај кога је погинуо Хајдук Вељко. Овај поклон, којим је султан свакако хтео да покаже у којој мери има поверења у свога вазала, изазвао је свуда праву сензацију и чуђење.⁷⁸ Кнез је и потом био у Цариграду обасипан пажњом и дариван многим поклонима, па је, између осталих, добио и некаву мушку децу. Осим тога, и сам је Милош у Цариграду доста пазарио, па је купио и две Черкесиње које је одмах покрестио и именовао их Аницом и Даницом. Ова трговина дубоко је повредила кнегињу Љубицу, али озлоједила и муслимане у Цариграду. Случај је доспео и до султана који је, наводно, рекао: *Па ако их је купио, није их поклато, нити ће их поклати.*⁷⁹ О томе сведочи и Алекса Симић. Он каже да је Кнез у Цариграду купио „два Арапчета турска до 15 година и две Черкесиње по 13 до 14 година и једну Гркињу мало постарију. Ову Гркињу, употребивши је на своју похоту, уда је још онде за свога ађутанта, полковника Јованчу Спасића, а Черкесиње, обукавши у мушке хаљине, и ону мушку Арапчад, пошље на колима пре свога поласка, по свом татар-аги Инцету у Србију“.⁸⁰

Кнез Милош је једном интригом у Цариграду успео да издејствује и збацивање цариградског патријарха. Вели се да су због тога незадовољни Грци фанариоти ширили гласове: *Отео је од цара онолику земљу, јошт нек му пусти Цариград уређивати, па ће онда бити цјело.*⁸¹ Мисли се да је Кнез потраживао и тајни ферман да погуби седам старешина: Петронијевића, Радојковића, С. Симића, Ђ. Протића, Вучића, Ресавца и Л. Тодоровића. Међутим, намеру му је осујетио Аврам Петронијевић, па је Порта издала акт који очито није био по вољи Милошу, јер је приликом упознавања са његовим садржајем опсовао: *Баци та г..на, ј...м им оца, та они мисле као и они зимус,* тј. као и заступници устава.⁸² За разлику од анегдоте, историчари налазе да је Портин ферман означио Кнеза Милоша као главног књаза српског и да је осудио учеснике Милетине буне.⁸³

У опроштајну аудијенцију Кнез је примљен 18. октобра. И тада је био обасут поклонима од султана. Добио је, кажу, дивног арапског коња,

⁷⁶ Јовановић, 76.

⁷⁷ Јовановић, 82–83; Гавриловић, III, 532; Љушић, 296.

⁷⁸ С. Л. Поповић, 211; *Кнез Милош прича о себи*, ; Јовановић, 84–87; Гавриловић, III, 534; Љушић, 296.

⁷⁹ Гавриловић, III, 535–536; Ј. Хаџић, нав. дело, 70; Симић, 155; Љушић, 298.

⁸⁰ Симић, 155.

⁸¹ Љушић, 298.

⁸² Хаџић, 70; Симић, 156.

⁸³ Љушић, 300.

брилијантски цвет за кнегињу Љубицу и још 16 ордена за истакнуте српске чиновнике. Због тога се, према једној варијанти приче, Тома Вучић Перишић заувек окренуо против Милоша, јер није био увршћен у списак за султаново одликовање.⁸⁴

Милош Обреновић се вратио у Кнежевину Србију копненим путем, преко Једрена и Видина. И онда је свуда лепо дочекиван. Њему у част, у Једрену, био је приређен свечани програм у коме су га забављали рвачи и дресиране животиње.⁸⁵ У Неготин је приспео 23. новембра, после готово четири месеци одсуства из Кнежевине. Милош је тада био на врхунцу своје државничке каријере. Одат му међународне почести, подигле су углед Кнежевине Србији и у Европи, али су и појачале код Кнеза утисак о сопственој важности. Такође, неким својим непримереним поступцима, Кнез је открио свету и своју интригантску склоност, те и велику таштину. Према једној причи, наводи се да је аустријски интернунциус, Штирмер, с интересовањем посматрао детињасту радост Кнеза Милоша док му је показивао поклоне од султана.⁸⁶

СТИЦАЊЕМ аутономије, Србија је постала привлачнија великим силама, те оне почињу да припремају терен за успостављање дипломатских односа са њом. Аустријски интернунцијус Штирмер је приликом посете Кнеза Милоша Цариграду 1835. године заискао допуштење Порте за постављање аустријског конзула у Београду. Порта му је одговорила да она не зна треба ли тамо конзул аустријски или не, али ако Кнез Милош каже да треба, дозволиће се. Кнез на то пристане, али, сматра се, под условом ако га аустријски цар одликује орденом. И одиста, почетком 1836, у Србију је долазио аустријски обрштер Лончаревић који је Кнезу уручио ореден гвоздене круне првог реда. Аустријског званичника Милош је дочекао са војним почастима, о чему сведочи и једна анегдота. Када је мајор Лончаревић био близу Крагујевца, Кнез нареди да пред њега изађе сва Швабурија (тако су звани Срби из прека). Професору крагујевачке Гимназије Атанасију Тодоровићу који је био мален и гурав „и који никад, као и сви остали, није узјахао коња, дат је коњ неког Нишлије, одвећ велика коњина, на коме је била анадолска нека седларина, из које је само глава вирила“. На крају се оцењује како је дочек био „читава комедија“.⁸⁷ После тога, у септембру 1836. у Београд дође аустријски конзул. Избор за конзула припао је хрватском песнику и дипломати, Дубровчанину Антуну Михановићу. Односи између Кнеза и аустријског конзула били су добри само у почетку, али су убрзо избили озбиљни неспоразуми око права аустријских поданика и других питања. Заступајући аустријске интересе, конзул се позивао пред Милошем на трактате и уговоре. Тако се на основу уговора, каже једна прича, неки Панчевац, који је правио цигле, жалио да је општећен од стране Кнеза. Милош је на то говорио: *Та нисам уговор правио да себе вежем, него њега да вежем*. Па када му конзул досади с таквим заступањем, онда му Милош одрече: *Та ја сам аустријског конзула у Цариграду искао да ми буде при руци у потраживању мојих дугова у Аустрији, а не да он против мене ради*.⁸⁸ У насталом спору, конзул Михановић се приближио Кнежевој опозицији и на тај се начин умешао непосредно у унутрашње односе Кнежевине. Особито је био срдачан спрам Кнежевог брата Јеврема Обреновића, једног од вођа опозиције, а у чију је ћерку Анку иначе био и заљубљен.

⁸⁴ Јовановић, 89–90; Куниберт, 47–48; Хаџић, 70.

⁸⁵ Јовановић, 93; Гавриловић, III, 540.

⁸⁶ Гавриловић, III, 541.

⁸⁷ Поповић, 212; Симић, 154; Љушић, 373.

⁸⁸ Хаџић, 40.

Како је љубав изгледа била обострана, савременици тврде да би свадба била неизбежна да „неугледног четрдесетогодишњака Мејановића Милош није желео да опозове“. Стога је 1838. Михановић заувек напустио Србију, поневши са собом као „најдражу успомену“ везену марамицу Анке Обреновић, а на његово место потом је дошао конзул Никола Филиповић.⁸⁹ Пре стицања аутономије, Кнез Милош је био рад постављању конзула у Србији, али је после тога постао противан, јер је страховао од надзора великих сила.

Када за аустријским конзулом потом почеше да долазе и конзули других дворова, каже се да је Кнез у љутњи изјавио: *Ј...м им оца, ја овима нисам дозволио да дођу, па шта ће они ту*. На то му је Алекса Симић одговорио: *Е мој Господару, кад сте ви дозволили једноме да дође, они прочи ћеду сви доћи без питања, јер су такви трактати дворова с Портом, да мора сваком дати све оно што год једном од њих даде!*⁹⁰ Стога је енглески конзул Лојд Џорџ Хоџес стигао у Београд крајем маја 1837. године. Конзул је прво посетио београдског везира који га је, казују, дочекао седећи на дивану, што је енглеског дипломату јако увредило.⁹¹ С друге стране, српске су га власти предусреле с највећим почастима, а Кнез му је уступио своју пространу кућу у Београду ради становања. Притиснут споља Русијом, а изнутра јаком опозицијом, Милош је успоставио превише присне односе са конзулом Хоџесом. Када је Кнез лишио јавних послова брата Јеврема и забранио Вучићу повратак у земљу и још му хтео пресудити, онда је Хоџес саветовао Кнеза да учини извесне уступке опозицији и да се помири са Јевремом и Вучићем. Приликом јавног помирења, енглески конзул је посредовао. Тада је митрополит заклео Јеврема који се покајао. Касније се Јеврем опомињао речи заклетве: *Што видим да не видим, што чујем да не чујем и да се ни у какву политику не мешам.*⁹² Том пригодом, конзул Хоџес је приредио вечеру, за време које је Милош у шали рекао одакле му прети опасност, показавши руком на митрополита, кнегињу Љубицу и Јована Хацића. То је протумачено да Кнез страхује од цркве, жене и закона.⁹³ Потом се помирио и са Вучићем, кога је тада, како се преноси, грлио и љубио и позвао га са собом у Крагујевац, но овај се изговорио и остао у Београду.⁹⁴ Опозиција је затим разноврсним сплеткама настојала да удаљи Хоџеса од Милоша. Тако су енглеског конзула оптужили како је наумио да отрује Кнеза, пошто му је о његовом крсном имену, Светом Николи, једном послао боцу токајског вина у које је наводно сипао отрова купљеног у апотеци. Међутим, Кнез није поверовао гласинама и лажним упозорењима, па је наочиглед гостију наздравио и слободно испио чашу вина.⁹⁵ Конзул Хоџес се задржао у Србији све до средине маја 1839, када је, услед страха од могућих непријатности због узаврела стања у земљи, отпутовао у Александрију за генералног конзула.⁹⁶

Русија је дуго оклевала да са својом штићеницом Кнежевином Србијом успостави дипломатске конзуларне односе. Али, како је то учинила Аустрија, и Русија је почела озбиљније да се бави тим питањем. Међутим, она ни тада није хтела да отвори свој конзулат у Србији како својим примером не би подстакла на то и западне државе, Енглеску и Француску.

⁸⁹ Куниберт, II, 79, 81, 113; Љушић, 373–375.

⁹⁰ Симић, 154.

⁹¹ Куниберт, II, 208–214.

⁹² Хацић, 162; Куниберт, II, 133–136, 176.

⁹³ Хацић, 163.

⁹⁴ Исто, 166.

⁹⁵ Куниберт, II, 249–253; Љушић, 378.

⁹⁶ Љушић, 378–379.

Стога је одлучено да се Герасим Васиљевич Вашћенко, конзул у Молдавији, премести у Оршаву, надамак српске границе, одакле ће пратити збивања у Кнежевини. Међутим, осим уставне кризе и сукоба између Кнеза Милоша и опозиције, српску заштитницу код Порте почело је да онеспокојава и ширења утицаја код српског Кнеза непријатељске Енглеске. Стога је октобра 1837. године у дипломатску мисију у Србију био упућен царев ађутант, кнез Василије Андрејевич Долгоруки. Он се са Милошем састао у Крагујевцу. Између осталог, Кнезу је поверио како је цар Никола дознао да Милош управља земљом самовољно, да од тога народ трпи велике муке и још томе слично. Анегдота саопштава Милошев одговор на те критике: *Мој кнеже, и брате! Српски народ пишти као црв за кором, али пишти у Босни и Херцеговини. И ако је цар тако срчобољан, и толико жели добра Србима, нека помаже онамо, па да га види Бог! А овде, у Србији, не трпи нико ништа, и овде нема никога незадовољнога, осем мога лудог брата Јеврема, и онога пакленог Вучића, ком нико није прав! Тако је то, мој кнеже и брате; и тако ти кажи свом цару, а мом покровитељу!*⁹⁷ Пошто мисија кнеза Долгоруког није дала жељене политичке резултате и није спречила Кнежево окретање Енглеској, Русија је на позив опозиције преместила конзула из Оршаве за конзула у Србији. Вашћенко је приспео у Београд 22. фебруара 1837. године. Његови односи са Кнезом Милошем су од првога дана били лоши, о чему сведоче и неколика казивања. На многе Вашћенкове опоре приговоре у којима се често спомињало име руског цара, једно сведочанство вели да је Кнез Милош одговорио следеће: *Господине консуле, ако тај твој цар жели да има у Крагујевцу кога који ће чинити баш све по његовој вољи, нека пошаље једнога свога ђенерала (а има их доста, Богу хвала), па нека му заповеди: да данас вас дан гледа уз Лепеницу, сутра – низ Лепеницу, а преко сутра – вас дан онамо на Сушицу! А мене нека остави на миру, да се договарам с овим намученим народом; па шта нађемо ми да је нама добро нека је добро и њему.*⁹⁸ Потом је конзул Вашћенко постао један од апологета опозиције. Приповеда се да је у механи, у селу Белосавци, кудио Милоша и упозоравао да ће Енглези постати господари Србије, да ће Срби примити протестантизам и да је Кнез закључио уговор с Енглеском да прода Србију. У пропагандне сврхе, народ је чашћавао по механама, а отменије госте служио је „изврсним“ пивима која је свуда са собом по Србији носио.⁹⁹ О томе колико је Милош пред сам крај своје прве владе био огорчен конзулом Вашћенком и Русијом говори још једно занимљиво сведочанство. Када је једном у београдској цркви Цветко Рајовић скинуо јапунце рускога кроја и дао их момку да му их држи док он целива икону, Кнез је те јапунце истргао и бацио их на земљу и газио, говорећи: *Ланжерон, ланжерон.*¹⁰⁰ Најпосле, Кнез је чак и објавио да је примио енглеску заштиту, али не одричући се руске. Међутим, Кнез Милош је погрешно прорачунао однос руских и енглеских снага код Порте. Тада је сасвим затајила енглеска дипломатска активност. Енглески повереник у Цариграду, лорд Понсонби, вели се да је дуго живећи у Турској и сам примио источњачку апатију, па се за њега говорило да је „дремао онда када је требало лебдити“.¹⁰¹ С друге стране, показало се да је Русија имала претежнијег утицаја, те је у Цариграду сачињен такозвани Турски устав у који је Русија успела да угради своје идеје које су најпосле помогле да се Кнез Милош 1839. године збаци са српског престола.

⁹⁷ *Кнез Милош у причама*, 425–426; Куниберт, II, 154; *Поменик*, Љушић, 394–395.

⁹⁸ *Кнез Милош у причама*, 158–159; Хаџић, 234.

⁹⁹ Куниберт, II, 233–234; Хаџић, 166; Љушић, 379–382.

¹⁰⁰ Хаџић, 200.

¹⁰¹ Куниберт, II, 217–219.

Литература

- Гавриловић, Михаило, *Милош Обреновић*, I–III, Београд, 1908, 1909, 1912.
- Георгијевић, Герасим, *Знаменити догађаји новије србске историје на кратко и у везаном и у простом слогу*, Београд, 1838.
- Јовановић, Г., *Полазак књаза српског Милоша Обреновића I у Цариград*, Београд, 1866.
- Карацић, Вук Стефановић, *Историјски списи I*, у: *Сабрана дела Вука Караџића*, књ. XV, прир. Р. Самарџић, Београд: Просвета, 1969.
- Србија у години 1834. Писма грофа Боа-ле-Конта де Рињи министру иностраних дела у Паризу о тадашњем стању у Србији*, у: *Споменик СКА*, XXIV, прир. С. Новаковић, Београд, 1894.
- Куниберт, Бартоломео, *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804–1850*, I–II, Београд: Просвета, 1988.
- Љушић, Радош, *Кнежевина Србија 1830–1839*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Милићевић, Милан Ђ., *Коменик знаменитих људи у српског народановијег доба*, Београд
- Милићевић, Милан Ђ., *Кнез Милош прича о себи*, у: *Споменик СКА*, XXI,
- Милићевић, Милан Ђ., *Кнез Милош у причама*, у: *Споменик СКА*, XXI,
- Милутиновић, Сима, *Историја Србије од почетка 1813-е до краја 1815-е године*, Београд, 1888.
- Поповић, Сретен Ј., *Путовање по новој Србији (1878 и 1880)*, Београд: СКЗ, 1950.
- Протић, К. С., *Ратни догађаји из првог српског устанка под Карађорђем Петровићем 1804–1813*, ГНЧ, књ. XIII, Београд, 1893.
- Симић, Алекса, *Сећања Алексе Симића на књаза Милоша*, прир. Р. Љушић, Крагујевац, 1997.
- Стојанчевић, Владимир, *Милош Обреновић и његово доба*, Београд: Просвета, 1966.
- Хацић, Јован, *Огледало србско*, год. I, свеска 1–10, Н. Сад, 1864.